

УДК 94(477.7):050"1942/1947"

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.1\(33\).331909](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2025.1(33).331909)

Бачинська Олена Анатоліївна

доктор історичних наук, професор

кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

вул. Всеволода Змієнка, 2, м. Одеса, 65082, Україна

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0496-5742>

e-mail: Olena_an@ukr.net

«ЧОРНОМОРСЬКИЙ ЗБІРНИК» УКРАЇНСЬКОГО ЧОРНОМОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ЯК ДЖЕРЕЛО З ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (1942–1947)

Статтю присвячено аналізу публікацій в «Чорноморському збірнику», що був друкованим виданням Українського Чорноморського інституту в Польщі та Західній Німеччині у 1942–1947 роках. Організаторами Інституту та видавцями збірників стали представники української еміграції – науковці та громадські діячі національного руху: Юрій Липа, Лев Биковський та інші. Збірник публікував статті, рецензії, бібліографічні огляди про Чорноморський регіон, як історичний та географічний простір, більшість з публікацій автори присвятили історії та географії півдня України.

Ключові слова: Український Чорноморський інститут, «Чорноморський збірник», Чорне море, Південь України, українська еміграція, діячі українського національного руху першої половини ХХ ст., Лев Биковський, Юрій Липа, історична географія України.

20–30-роки ХХ ст. з'єднали за межами України значну кількість української інтелігенції, військових та політичних діячів, які не прийняли радянську владу. Українські діаспори сформувалися в Болгарії, Німеччині, Чехословаччині, Польщі та інших країнах Європи. Особливості українських діаспор у Чехословаччині та Польщі охарактеризував болгарський літературознавець Петко Атанасов: «... в Польщі, Чехословаччині, частково Румунії та Югославії це головним чином коренні жителі вищезазначених країн, основна маса українців Болгарії складається з військовополонених Першої світової війни та емігрантів» [20, док. 28, с. 35]. Однак в Польщі та Чехословаччині також було чимало українців, які емігрували після 1919–1920 рр. Серед тих, хто розпочав свою активну діяльність на еміграції, були Юрій Липа, Лев Биковський та Іван Шовгенів. Всі були активними діячами українського національного руху. Наймолодшим був Юрій Липа, який навчався в університеті в Одесі, тут долучився до бойових частин армії УНР, однак разом з батьком, відомим діячем Україн-

ської революції, міністром уряду УНР, залишив Україну, і врешті опинився в Польщі, де опанував професію лікаря. Лев Биковський був старший за Юрія на п'ять років, і так само, як Юрій Липа активно включився в боротьбу під час Української революції, залишив Україну, навчався у вищих закладах Польщі та Чехословаччині, де одним з його викладачів був Іван Шовгенів. Останній був на 20 років старший за своїх однодумців, згаданих вище, і вже у 1918–1920 рр. був професором Київського політехнічного університету та міністром в уряді УНР та Української Держави. В еміграції став ректором Української господарської академії в Подєбрадах, а потім працював у Міністерстві Польської Республіки. Всіх цих діячів звела доля у Варшаві в складний для України та Польщі час Другої світової війни, де вони заснували Український Чорноморський інститут у 1940 р. Ідейним натхненником заснування був Юрій Липа, як згадував потім Лев Биковський, після їхнього знайомства у 1938/1939 рр. «почались балачки про необхідність організації ширших студій над морськими справами України», Юрій Липа мав такі ідеї, але шукав однодумців [2, с. 144]. Іван Шовгенів визначив організаційні засади існування Інституту та план його праць, що передбачав видання збірника, брошур та монографій, а його колега Валентин Садовський написав план економічно-географічного вивчення чорноморського простору [26, с. 7–13]. Валентин Садовський був відомим громадським діячем, географом, членом Центральної Ради, який разом з Директорією виїхав до Польщі та Чехословаччині.

Український Чорноморський інститут сформувався одночасно з подібними науковими інституціями, створеними українськими вченими в еміграції, наприклад, у 1928 р. виник Український науковий інститут у Берліні, а протягом 1928–1939 рр. існував Український науковий інститут у Варшаві [2, с. 144–145]. В останньому Валентин Садовський очолював кафедру економічних наук, брав активну участь у роботі цього напрямку Українського Наукового інституту й Іван Шовгенів. На відміну від зазначених наукових інституцій, що мали офіційний статус, адресу та ресурси, Український Чорноморський інститут діяв нелегально. Інститут мав стати українським аналогом польського «Балтійського інституту» в м. Гдиня, болгарського «Чорноморського інституту» в м. Варна, французько-європейського «Океанічного інституту» в Монако [2, с. 144–145]. Цікавим є те, що більшість засновників Українського Чорноморського Інституту були дотичні до роботи ще декількох наукових інституцій української діаспори: «Суходолового», «Океанічного», «Зеленого». Окремі праці та статті збірника Чорноморського Інституту були продовжені в публікаціях згаданих вище українських наукових установ [див. перелік праць інституцій: 2; 7, с. 12–16; 30, с. 84–90]. На першому організаційному засіданні Чорноморського інституту, в травні 1940 року, директором було обрано Івана Шовгеніва, а з 1943 р. ним став Юрій Липа.

Про діяльність представників українського національного руху на еміграції існує чимала література. Зокрема і про Юрія Липу [8; 10–13; 18], Лева Биковського [1; 4, с. 38–41; 17] та меншою мірою про Івана Шовгеніва та Валентина Садовського [6; 19]. Наявна й література про Український Чорноморський інститут [2; 31 тощо]. В першу чергу про Український Чорноморський інститут, його створення та діяльність висвітлюється в праці його засновника Л. Биковського, яка потім була передрукована в періодичних виданнях української діаспори [3]. В той самий час про збірник, який видавав Інститут, літератури обмаль, крім фрагментарних згадок про кількість номерів, переліку статей та аналізу окремих публікацій. На сьогодні статті, що розміщені на сторінках «Чорноморського збірника», становлять значний інтерес, адже більшість публікацій носять актуальний методологічний та концептуальний характер з точки зору як історичної науки, так і формування української державності, значення моря та Півдня України для держави та поглядів на це провідних діячів українського руху ХХ ст. Тому *метою* нашої публікації є не лише дослідити організаційні засади виникнення збірника та здійснення його видання, але й з'ясувати погляди авторів статей «Чорноморського збірника» історичну географію Півдня України.

Український Чорноморський інститут як наукова установа існував у Варшаві та Західній Німеччині. В сучасному варіанті можна назвати його «віртуальним» інститутом, бо він не мав місця, адреси та ресурсів, а тримався на ентузіазмі засновників. Головним завданням Інституту було вивчення Чорного моря та простору навколо нього, тому в коло наукових досліджень потрапляла історія країн навколо чорноморської акваторії. Зрозуміло, що засновники Інституту не могли обійти увагою значення та роль Чорного моря для Української держави. В цьому плані актуальним є слова Валентина Садовського, що стали епіграфом до одного з «Чорноморських збірників»: «Непростимим гріхом нашої преси і літератури є те, що справам, які торкаються (південних) частин нашої етнографічної території уділяється мінімальна увага. Чим скоріше ця байдужість, ми не вагаємося сказати – злочинна байдужість, мине, тим більше це буде відповідати нашим національним інтересам...» [29, с. 4].

Робота Інституту найкраще розкривалася в публікаціях на сторінках збірника. Для цього був складений план видань, в тому числі монографій. Як визначили самі організатори «у серії публікацій сучасного політико-державного характеру ухвалено було вивчати передусім Україну, Кавказ, Туреччину, Румунію і Болгарію; у спеціалізованій монографічній серії видань вивчати окремі ріки, порти, ринки і т.д.; передбачено було також і праці синтетичні в напрямі обґрунтування потреби і можливостей постановки Української Чорноморської Великодержави», крім того програма видань передбачала неперіодичні збірники, бібліографічні праці, чорноморську енциклопедію тощо [2, с. 150]. Дослідження мали містити наступні складові: географічний опис території та акваторії

Чорного, Азовського та Каспійського морів, геологію та метеорологію, гідрографію та ґрунти цієї території, її фауну та флору, історичні події з кам'яної доби, міграції населення, розселення українського населення та інших спільнот в першій половині XX ст., економічну географію тощо. Авторами могли бути як організатори інституту, так і запрошені видатні вчені, наприклад: В. Щербаківський, І. Липовецький, В. Янівський, О. Чубенка, Л. Грабіну та інших.

Видання першого «Чорноморського збірника» відбулось у 1942 р. у Варшаві [2, с. 142–145]. Всього вийшло одинадцять номерів-книг з 1942 по 1947 рр. Нумерація збірників була подвійною. Наприклад, перша книга мала ще нумерацію в переліку загальних видань Інституту – число 10. Це означало, що перед тим, як вийшов збірник, Інститут видав ще дев'ять монографічних видань. Друга книга «Чорноморського збірника» була вже під числом 14, третя – під числом 17, а остання 11 книга – під числом 59. В цьому переліку видань Інституту першим числом стало видання відомої, і можна сказати, програмної праці Юрія Липи «Чорноморська доктрина», другим числом – праця Лева Биковського «Туреччина: Бібліографічні матеріали», третім – перекладна праця – вступ до дисертаційної роботи румунського дослідника Георгі Бретіану про торгівлю на Чорному морі [2, с. 151; 7, с. 12–16; 30, с. 84–90]. Як зазначалося на титульній сторінці першої книги «Чорноморського збірника», місцем його видання були: Одеса – Севастополь – Маріуполь – Ростов – Туапсе, надалі до восьмої – Одеса, а дев'ятий і наступні – Женева [див. додаток]. Реальна ситуація полягала в тому, що перші п'ять книг були видані у Варшаві, наступні – в Герсфельді та Майнц-Кастелі в Німеччині. Така ситуація склалася, зрозуміло, через події Другої світової війни, внаслідок яких у Польщі була встановлена радянська влада. Її жертвами стали Юрій Липа та Валентин Садовський, а Лев Биковський з 1945 р., змушений був перебувати в таборах переміщених осіб відповідно у Герсфельді та Майнц-Кастелі. Там, разом з іншими українськими вченими істориками – Василем Дубровським і Володимиром Державіним, він зміг поновити роботу Інституту під назвою Український Морський інститут, що більше відповідало тематиці нового Інституту. Директором Інституту став професор Михайло Міллер. Це позначилося на титулі «Чорноморського збірника». Важливо, що з першої книги друкувався перелік видань всіх Інститутів (Чорноморського (Морського), Суходолового, Океанічного), з третьої книги з'являються рубрики – «Рецензії» та «Місцеллянеа (Miscellanea)», в ній до уваги читача пропонувався перелік видань, пов'язаних з історією Чорноморського регіону [див. додаток]. Збірники присвячувалися пам'яті організаторів Інституту, зокрема Івану Шовгеніву (книга III) та Юрію Липі (книга VII), згодом 65-річчю Михайла Міллера (книга XI), крім цього семиріччю Чорноморського (Морського), Суходолового й Океанічного (книга IX) [2; 26; 28; 30]. Всі одинадцять книг збірника мають епіграф, їх обсяг від 39 до 90 сторінок. Окремі публікації мали відбитки. Всього було надруковано 27 відбиток зі всіх

збірників У 1948 році була підготовлена до друку 12 книга «Чорноморського збірника» під числом 67 [7, с. 15], але вона, ймовірно, так і не побачила світ або через переїзд секретаріату Інституту до Нью-Йорка, або через брак коштів, або через одне та інше. Пізніше Лев Биковський зазначив, що під числом 67 було надруковано видання на пошану директора Інституту, з нагоди його 65-річчя: «Михайло Олександрович Міллер. Біо-бібліографічні матеріали. Нью-Йорк – Геттінген, 1949. 18 с., 1 світлина (Український Морський інститут. Ч. 67)» [2, с. 165].

Аналізуючи тематику «Чорноморського збірника», можна виділити два значних напрямки. Перший напрямок історичний. Він відображає історію країн Чорноморського регіону. В ньому можна виділити декілька груп. Одна група, пов'язана з історією України. В цій групі однією з важливих методологічних публікацій є стаття Льва Биковського «Великодержавні проблеми України». В ній автор пропонує певну періодизацію історію України з точки зору колонізаційних процесів – суходоловий, морський та океанічний етапи. Згідно з цими етапами розвивалися державотворчі процеси. Автор зокрема зазначав: «загострюється відвічна боротьба півдня /України/ з північчю /Московщиною/ до повного відбиття цих північних країв. В цей спосіб здійснюється заповіт Володимира Великого – будівничого суходолової української державності. ... Прокидаючись до цієї борні наш нарід веде її суть-українськими способами і своїми відвічними географічно-історичними шляхами-етапами: суходоловим, морським і океанічним» [21, с. 11, 13]. Цікавим є те, що згідно цієї думки були створені та працювали три наукових Інституту – Суходоловий, Морський та Океанічний. В контексті даної періодизації важливими є дві публікації історикіні Наталії Полонської-Василенко, що були розділами її дисертації 1940 р.: «Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в середині XVIII ст.» [24, с. 5–20; 30, с. 34–47]. Її публікації були важливі з точки зору залучення нових джерел з історії Нової Запорозької Січі. Дослідниця розпочинає морську добу наприкінці XVIII ст.: «...кінець XVIII – доба з 1775–1797 роками залишається в історії України, як дуже важливий період, коли було здійснено тисячолітнє прагнення України до Чорного моря» [30, с. 45]. Зі зруйнуванням Запорозької Січі для «історії Південної України почалася нова доба. ... Все життя України знайшло новий напрям, новий фокус, і цим фокусом стало Чорне море» [24, с. 18]. Зрозумілим є те, що текст дисертаційної роботи був у парадигмі зменшення ролі запорозького козацтва в освоєнні Чорного моря, що була притаманна радянському світогляду. В той час як з контексту досліджень представників Інституту – Льва Биковського, Юрія Липи та інших, можна зрозуміти, що морська доба в історії України розпочинається з середньовіччям або з ранньомодерною добою. Юрій Липа в публікації «Емоційні первні в Чорноморському світогляді» розглядав історію України як шлях до моря, що завершився створенням чорноморських портів, і після цього головним завданням

має «створення універсалістичної держави (від Європи до Азії) від ідей Олександра Македонського» [21, с. 12–35]. У контексті важливості морської складової в історії України звучить думка й Івана Калиновича – підсумок до третьої книги «Чорноморського збірника»: «Створення морської сили мало величезне значення для історії України. Витворився тип українця-моряка – відважного, заповзятого, на все рішеного. Море вчило найцінніших військових прикмет безстрашності і солідарності. Учило бистрим зором дивитися вперед, орієнтуватися в невідомих країнах, шукати нових шляхів і просторів. Зацікавлення морем від того часу не зникало вже ніколи: у морі наше майбутність!» [23, с. 54].

Лев Биковський аналізував роботи діячів різних історичних шкіл, які пропонують нову періодизацію історії України в світлі чорноморсько-середземноморської історії: «з цього попереднього перегляду випливають також всупереч дотеперішнім і новітні спроби періодизації української історії. Пропонується, напр. ділити її на три доби: 1) азійська (властиво кажучи – Передньоазійська) найкращим виявом якої були часи Олександра Великого; 2) добу Понтійську або Чорноморську, кульмінаційним пунктом котрої були часи Понтійської імперії під проводом Мітрідата VI Євпатора. В його Великодержаві Україна була житницею, Кавказ – збройовнею, а Мала Азія – скарбницею; 3) добу Європейську – апогеєм якої стало панування Володимира Великого» [26, с. 38]. Остання тягнеться й до сьогодні. Її періоди: передкиївський, київський, козацький та сучасний. Найменш розроблений перший період. Отже, в збірнику з'являється велика група публікацій та рецензій, присвячена давній історії Півдня України. Перш за все, історії та археології грецьких, скіфських і сарматських пам'яток: «Кацевалів А. Побут скитів за Страбоном; «Дьяков В. Окупація Тавриди Римом у I ст. н.е. » [24]; «Райнах Т. Мітрідат Євпатор Базилевс Понтійський, переклад В. Богацького» [27]; «Міллер М. Студії з ранньої історії Приозів'я. Досліди сарматського некрополю та селища біля ст. Нижне-Гниловської» [29]; «Міллер М. Студії з ранньої історії Приозів'я. Сарматська матеріальна культура» [30] тощо. Зокрема, в публікації О. Домбровського, що є обговоренням книги «В. Щербаківського Формация Української нації» (Прага, 1941) та рецензії на цю книгу «Борковський І. З приводу появи однієї книжки. *Пробоем*, ч. 4. Прага, 1942. С. 224–236». Домбровський підтримав В. Щербаківського, що слід розпочинати періодизацію історії України з давньої історії, на поділ якої є різні точки зору: «генези формування української нації треба дошукувати ще й просторі України, дивитися на українську націю, як на колективний твір духа і крові як на духовну та фізичну синтезу, в який стопилися всі духовні та фізичні прикмети, що лише витворилися на нашій території внаслідок геополітичних умов, почавши може від Трипілля аж до наших часів» [30, с. 65].

Однією з важливих складових освоєння чорноморського простору є розбудова флоту. Тому в збірнику з'являється група публікацій з історії україн-

ського флоту, в яких зазначалася важливість формування морської складової української армії: «Плечко М. Українська гетьманська флота 1918 р. Стислий нарис» [21, с. 35]; «Биковський Л. Матеріали до історії української флоти» [22, с. 58]; «Оглоблин О. Історичний архів Чорноморської флоти» [див. додаток] та «Дорошенко Д. Справа Чорноморського флоту 1918 р.» [8, с. 23].

Чорноморська політика України протягом багатьох історичних періодів була пов'язана із взаємодією з мусульманськими країнами регіону – Османською імперією та Кримом. Це визначило ще одну групу публікацій: «Дубровський В. Богдан Хмельницький і Туреччина. (Автореферат виголошений на засіданні Орієнталістичної секції Української Вільної Академії наук 10–11 листопада 1946, Аугсбург)» [29, с. 60]; «Дорошенко Д. Україна і Крим у 1918 році» (29, с. 22); «Дубровський В. Туреччина між молотом і ковалдом» [30, с. 11]; «Оглоблин О. Чорноморська проблема в українській політиці часів гетьмана Івана Мазепи (Тези)» [30, с. 27]. Авторами цих публікацій були видатні історики, які таким чином продовжили вивчення питань південно-західних орієнтацій українського Гетьманату, що тривали незначний час у першій третині в ХХ ст. Наприклад, роботи Василя Дубровського були підготовані як доповіді для участі у з'їздах українських сходознавців або в рамках роботи Комісії для дослідів з історії Близького Сходу та Візантії при ВУНАС або Українському науково-дослідному інституті сходознавства. Частина з цих робіт так і не була надрукована, адже була визначена як «антимарксистська», а частина не побачила світ через розформування збірників та репресії щодо автора [9, с. 11–15]. Пізніше вони вийшли друком у «Чорноморському збірнику» та окремих виданнях Морського Інституту: «Дубровський В. Україна й Крим в історичних взаєминах. Женева, 1946. 46 с. (Український Морський Інститут. Ч. 52)». В авторефераті Василь Дубровський наголошував на негайній необхідності та важливості залучення для досліджень османських джерел, адже ті, що використовуються для характеристики взаємин Гетьманату та Османської імперії російськими та польськими істориками, являють собою документи інших країн і досить тенденційні, в той час як українська концепція має формуватися на нових, на той час реаліях створення української держави та її державно-правових і міжнародних документах, які визначають гетьмана Б. Хмельницького «як політика південної, чорноморської орієнтації» [29, с. 60–64].

Василь Дубровський започаткував ще одну групу публікацій про історію автономних республік в СРСР, які припинили своє існування з креативним зазначенням, що типом публікації є «Некролог»: «Дубровський В. Кримська автономна республіка (Некролог)»; «Дубровський В. Автономна республіка німців Поволжя (Некролог)» [29]; «Дубровський В. Знищені республіки (Некрологічні замітки): Чечено-Інгушська АССР, Карачаївська Автономна область»; «Дубровський В. Мана-Занге – Наши известия (Некрологічна рецензія)» [30]. Дубровський зазначав, що є традиція увічнювати пам'ять померлих

людей в некрологах, «то є своєчасним увічнювати пам'ять загиблих від сталінської диктатури малих народів, відповідними некрологами. В першу чергу торкнемося трагічної долі найближчої до нас країни – Україно-Татарського Криму» [29, с. 27].

Окремою групою слід виділити публікації з історії організації вищої освіти на Півдні України. З третьої книги з'являються статті, які містять аналіз структури вищої освіти в першій половині XX ст. та пропозиції для її подальшої реорганізації в контексті здобуття Україною незалежності. Особлива увага приділялася морській та технічній освіті, пропонувалася структура факультетів, кафедр, напрямів підготовки фахівців. Важливість питання організації української вищої освіти охарактеризовано: «Високе шкільництво, таким чином, повинно бути важливим знаряддям для поширення нашого народу по всьому його життєвому просторі». Лише в суходоловій, морській та океанічній Україні має бути 60 високих шкіл, 240 факультетів та 4800 кафедр. Ця проблема не завелика, а відповідає «величі самих змагань пробудженого українського народу та завданням, що їх ставляє історія перед нашою нацією» [23, с. 11, 14]. Серед цих тематичних публікацій та републікацій: «Биковський Л. Напрявні всеукраїнської високошкільної політики (в порядку дискусії)»; «Фесенко-Чопівський І. Проблема технічного Високошкільництва в Україні» [23, с. 9, 25]; «Биковський Л. Чорноморський факультет Таврійського університету (дискусійний матеріал)»; «Антонович М. В справі реорганізації Таврійського університету» [див. додаток; 27]; «Андрусів П. У справі організації Таврійської академії мистецтв у Неаполісі (Сімферополі)» [28]; «Мегик-Мистець П. Деякі завваги до статті: П. Андрусова. В справі організації Таврійської академії мистецтв» [29, с. 56].

Ще одна група публікацій стосується церковної історії України відомого історика, архієпископа Іларіона Огієнка, про українську присутність на Афоні: «Архієпископ Іларіон Огієнко І. Український запорозький скит на Афоні» [22, с. 5]; «Архієпископ Іларіон (Огієнко І.) Руссикон на Афоні» [23, с. 26]. Слід зазначити, що продовження дослідження цієї тематики відбулось лише на початку XXI ст.

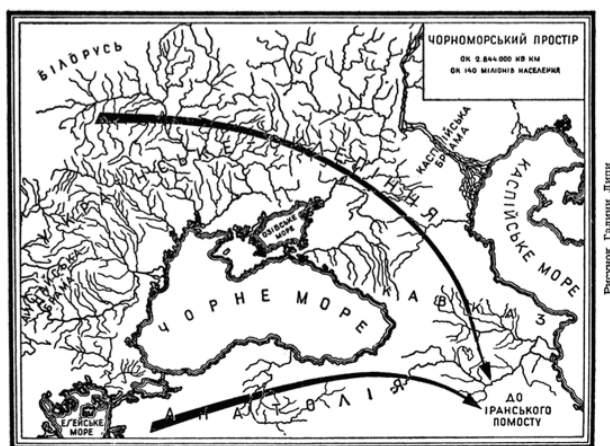
Досить значна група публікацій присвячена історії відновлення козацтва з 1917 р. У цих публікаціях наявні оригінальні документи (звернення, листи тощо) та розгорнута рецензія. Публікації висвітлювали складні процеси відновлення козацьких організацій не лише в Україні, наприклад Вільного козацтва, але й контакти з Кубанню, створення козацьких формувань у рамках діяльності генерала Петра Врангеля та його ставлення до українського питання: «Матеріали до історії Південної України (звіти українських повстанців)» [див. додаток; 24]; «Глазков В. Козача проблема. Витяг з листа В. Глазкова до Л. Биковського. 30. 09. 1946» [29]; «Глазков В. Крах наших москвофілів (російською мовою; передрук з «Казачий Вестник», Прага, 1944) [30]. Особливістю цієї

групи публікацій є наявність текстів «уживаною на Дону мовою». Це стосувалось текстів Василя Глазкова – донського козака, що заснував Козацький національний центр у Празі, де в той час перебувала значна кількість емігрантів з Дону. Ідея створення «Козакії» – держави з козацьких військ колишньої Російської імперії (Донського, Кубанського, Терського, Астраханського, Уральського, Оренбурзького та Калмицького округів), з'явилась у 1917–1920 рр. та була досить популярна саме в емігрантів із зазначених територій. Вони видавали журнали «Казачий Вестник» та «Казакія». На чотири номери останнього була написана рецензія Василем Дубровським. Цікавою є заключна частина рецензії, де автор зазначив, що в 1947 р. відбувся Всеємігрантський з'їзд козаків, що може стати новим етапом в житті козацької еміграції, у той самий час він відзначив наявність спільних ворогів з українцями, але метою української еміграції є боротьба за «національно-державну незалежність України» [30, с. 83]. Хронологічно до цієї групи публікацій можна віднести частину монографічної праці Василя Дубровського, що має назву «Батько Нестор Махно – український національний герой». Публікація займає майже увесь збірник. У ній характеризується не лише постать легендарного отамана, але й подається його діяльність на широкому тлі складних історичних подій в Україні 1918–1921 рр. Василь Дубровський через рух повстанців, який очолював «Батько», висвітлив і боротьбу за владу в чорноморських степах України різних політичних сил: Директорії, радянської влади, Добровольчої армії тощо. Автор показав еволюцію поглядів Нестора Махна на самостійність і організацію управління, причини його поразки [35].

Важливою частиною збірника були публікації біобібліографічних матеріалів організаторів та авторів Українського Чорноморського інституту: «Биковський Л. Іван Шовгенів. Біо-бібліографічні матеріали» [23]; «Курінний П. Заслужений професор і ректор Українського Вільного університету Вадим Михайлович Щербаківський (з нагоди 70-річчя)» [30].

Другий напрям пов'язаний з історико-географічними публікаціями. Його характеристику можна розпочати з думки Степана Рудницького, що стала епіграфом до першої книги «Чорноморського збірника»: «В безпосередньому положенні України над Чорним морем, в обставині, що ціла половина чорноморських берегів належить до суцільної української території, лежить запорука великої політично-географічної ролі України» [21, с. 4]. Першу групу публікацій цього напрямку можна визначити як історичну політичну географію та географію населення України. Вона, в першу чергу, пов'язана з формуванням території України та її регіонів, і репрезентована роботами Юрія Липи: «Липа Ю. Емоційні первні в Чорноморському світогляді» [21]; «Липа Ю. Чорноморська подорож» [22]; «Липа Ю. Міт Півдня» [23]; «Липа Ю. [Липа Ю., Биковський Л.] Чорноморський простір. Атлас» [28]; передрук з монографії [15], і окремо ви-

дана Українським Чорноморським інститутом монографія «Липа Ю. Чорноморська доктрина» [14]. В цих роботах визначено розуміння чорноморського простору, який має «географічну цілісність, свій геополітичний зміст, свою етнічну спільноту та власні вироблені торговельні, культурні й державні традиції, що зодноріднили психіку чорноморського населення. Проблема полягає в тому, щоб у цій геополітичній і культурній спільноті в сучасній текучості міжнародних відносин знайти волю до одності та динаміці. Хто ж в першій мірі призначений самим Провидінням і історією до впровадження цієї волі в життя, хто може бути носієм Чорноморської доктрини над Чорним морем і в цілому світі? Україна, воля її Народу й вага її краю». Простягався чорноморський простір від Балкан і Малої Азії до Іранського нагір'я (див. рис. «Чорноморського простору») [28, с. 17]. Формування простору упорядники збірника визначили словами Дмитра Донцова: «татарська навала дала нам Острожчину, польська інвазія Слобожанщину, а сучасна північна небезпека дасть нам Припонтиту», «Саме море мало дати Україні самостійність, вважав він, а без цієї самостійності не може бути і самого моря» [27, с. 2, 44]. Українське населення, яке проживає на півдні, має свою самотність серед населення інших географічних регіонів, і боротьба з небезпекою створила як раз цю самотність. Юрій Липа писав: «від споконвіку й до нині житла на нашій землі обернені чолом до Півдня. Тепер духову хату, світогляд, обертаємо вже свідомо тільки на Південь. ... Прийшла Північ, Захід або Схід – щоб ми були собою Півднем. В цьому краї не славлять ані сонце, що сходить, ані сонця, що заходить. Його славленням є сонце в зеніті. Знаки сонця в зеніті є й на символі вічного життя – писанках, на будівлях, на різьбах і на мальовилах. Знак Півдня, знак сонця в зеніті, це знак зосередження, образ серединності» [23, с. 21, 24]. На думку географа Петра Біланюка, «Україна не є південною частиною Росії, або південно-західною

Іл. 1

частиною Європи, Україна є північно-східною частиною Середземного моря» [30, с.], і, продовжуючи словами Юрія Липи, їй «належить перше місце серед чорноморських країв з огляду на її простір, багатства та енергію людності. В цих словах є зміст чорноморської доктрини, призначеної до послуг українській закордонній

політиці» [14, с. 3]. Адже діячі наукової російської еміграції не вживали назв «Україна» та «українці», погоджуючись, що існувала ідеологія українців та їх нації, що розмовляють т. зв. «українщиною» [22, с. 47].

Інша група публікацій, присвячена історичній економічній географії України. Серед авторів «Чорноморського збірника» цій проблематиці присвятили свої дослідження Іван Шовгенів, Дмитро Дорошенко, Юрій Липа, Сава Криlach, Іларіон Каленевич. Епіграф до другої книги «Чорноморського збірника» завдає напрям такого вивчення, зокрема це вислів відомого історика Дмитра Дорошенка: «ціле географічне положення України опреділяється Чорним морем, яке служить географічною, політичною й господарською основою української землі. Сюди пливуть всі українські річки, і тільки невеличкий крайчик української території на північному заході належить через Сян і Буг до Балтійської системи». Враховуючи, що Юрій Липа вважав розвиток чорноморських портів утвердженням України на Чорному морі, він значну кількість публікацій присвятив економічній характеристиці та значенню цих портів. «Олешки, Херсон, Очаків – це всі міста, що для нас символом – здобуття берегів Чорного моря. Це закінчення доби здобуття берегів, доби довгої та славетної. ... Тут – море, місце продерзкості, говорячи словом Шевченка, продерзості людського духа. Звідти, з гирла Дніпра, Дністер, Богу, з Тавриди йде вузол найнатуральніших доріг на цілу Україну. ... Та сюди ж ішов чумацький, наш натуральний торговельний рух цілими століттями...» [22, с. 46]. Феноменом економічної географії чорноморських українських територій стала їх взаємозалежність: «Коли Одеса є органічним висловом економічного життя Правобережжя та Дністрянщини, то Новоросійськ зростає, маючи за собою Кубанське заплеча. Крим (Таврида) – це найбільше спертя України в Чорноморському Просторі. Крим не тільки тримає вузол усіх найважливіших стратегічно морських шляхів, але й є економічно доповненням з одного боку хліборобської (фруктівництва), а з другої – промислової України (Керч не може виплавляти свого заліза без Донецького вугілля)» [14, с. 13; 28]. В цій взаємозалежності точка зору Юрія Липи дотична з пізнішою концепцією відомого історика та географа Нормана Девіса про Чорне море, роль моря в історичних подіях в Україні та Європи, економічній складовій цих подій [5].

Географ Іван Шовгенів в основній частині своїх робіт вивчав фізичну та економічну географію України, її водне господарство. Характеристика та мета його діяльності найкраще охарактеризовані Левом Биковським: «Останніми часами ... Професор присвятив обдумуванню свого, як Він звик говорити, заповіту майбутнім поколінням українських інженерів. З цією метою Він порядкував та доповнював деякі зі своїх статей з царини водного господарства, ... щоб скласти з них «Збірку прац», що була б за підручника для молодих інженерів при виконванні різних гідротехнічних робіт». Іван Шовгенів також склав проєкт створення «Високої Української морської школи у Севастополі»,

щоб готувати на трьох факультетах майбутніх інженерів для Чорноморської України [23, с. 5–8].

Івана Шовгеніва продовжили Іларіон Каленевич та Сава Криlach. Іларіон Каленевич у своїй публікації «Значення чорноморських та озівських портів для України» він зазначив, що Другу світову «війною сирівців, а головно заліза, хліба, нафти та вугілля називають, стає очевидна роля цього моря, що у своїх берегах якраз і неоціненні скарби скриває. Полуднева Україна та Північний Кавказ є головними теренами вивозу збіжжя, Донецький кряж доставляє вугілля, а дніпрові простори – залізну та марганцеву руду. Описує і порівнює економічну складову кожного порту на Чорному морі від Бессарабії до північного Кавказу» [24, с. 48–54]. В публікації «Заходи для побороення суші в Чорноземних степах України й сумежних землях» Сава Криlach характеризував особливості чорноземної степової України і аналізував причини неврожайів, вважаючи, що розорення та «невірне ведення господарства, на відміну від минулих років, шкодить природі півдня». Степ, на його думку, мав бути засаджений рослинністю і лісами, а особливе значення він пропонував приділити білій акації, що затримує вологу ґрунтів [22, с. 24–58].

Отже, наукові та громадські кола української еміграції упродовж 1940-х років у неймовірно складних умовах змогли організувати роботу нового науково-дослідницької установи – Українського Чорноморського інституту. На відміну від інших українських інституцій, він не мав постійно діючої адреси, а видання друкувались невеликими накладками і нелегально. Незважаючи на такі умови, організатори Юрій Липа, Лев Биковський, Іван Шовгенів та Валентин Садовський визначили мету та завдання досліджень, склали план видань. Однією з визначальних подій інституту стала поява «Чорноморського збірника». Основною метою видання було висвітлення значення Чорного моря для геополітичних та економічних інтересів України. Публікації діячів українського національного руху та науковців були пов'язані з історією та історичною географією України. Аналіз публікацій визначає широту поглядів їх авторів і упорядників. Для них Чорне море стало одним із стратегічно важливих центрів, де має розвиватися українська нація, а освоєння морського простору розпочало окремий етап в історії України – чорноморський або морський. На сторінках збірника окреслений і сам чорноморський простір, що тягнеться від Південно-Східної Європи до Іранського нагір'я. Найважливішим завданням нової української держави, на думку авторів, мало бути об'єднання всіх країн чорноморського регіону на основі спільних політичних інтересів, економічно розвинутого морського господарства та міжнародної торгівлі. Значна кількість публікацій в збірнику висвітлювала різні аспекти історії України, по-перше, з точки зору української історіографії без нашарувань радянської ідеології. Структура «Чорноморського збірника» складалася не лише з авторських статей, але й з рецензій, обговорень, бібліографічних розділів, які теж були присвячені істо-

рії та географії чорноморського регіону. Актуальність багатьох ідей, що були висловлені авторами публікацій щодо значення південноукраїнської території, Кримського півострова для державотворення України, змісту боротьби за Чорне море в історії, необхідності посилення співробітництва в Чорноморсько-Середземноморському регіоні, підтвердила не лише Друга світова війна, але сучасна російська агресія проти України.

Додаток

Зміст публікацій у «Чорноморському збірнику» із зазначенням відбитків Чорноморський збірник. Книга I. Одеса; Севастополь; Маріуполь; Ростов; Туапсе, 1942. 68 с., 1 схема. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 10): 1. Биковський Л. Великодержавні проблеми України (с. 5). 2. Липа Ю. Емоційні первні в Чорноморському світогляді (с. 21) (*Відбитка. Варшава, 1942. 15 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 11)*). 3. Плечко М. Українська гетьманська флота 1918 р. Стислий нарис (с. 35) (*Відбитка. Варшава, 1942. 17 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 12)*). 4. Силенко П. Мангуристанська Україна. (с. 50). 5. Ковальський М. Де-що про тюрські коріння в українській мові (с. 58). 6. Видання Українського Чорноморського інституту (с. 66). 7. Видання Українського Океанічного інституту [с. 68]. Додаток – схема.

Чорноморський збірник. Книга II. Одеса, 1942. 67 с., 4 іл. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 14): 1. Архієпископ Іларіон Огієнко І. Український запорозький скит на Афоні (с. 5) (*Відбитка. Варшава, 1942. 16 с., 1 іл. (Український Чорноморський інститут. Ч. 16)*). 2. Клінгер В. Діохризостомова промова над Дніпром (с. 16). 3. Криlach С. Заходи для поборення суші в чорноземних степах України і сумежних землях (с. 24). 4. Биковський Л. Матеріали до історії української флоти (с. 58). 5. Липа Ю. Чорноморська подоріж (с. 41). 6. Чикаленко Л. В справі етнічної еволюції в Припонтиді (с. 47). 7. Видання Українського Чорноморського інституту (с. 67). 8. Видання Українського Океанічного інституту [с. 70]. 9. Ілюстрації.

Чорноморський збірник. Книга III. Одеса, 1943. 64 с., 2 іл. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 17): 1. Биковський Л. Іван Шовгенів. Біо-бібліографічні матеріали (с. 5) (*Відбитка. Варшава, 1943. 8 с. + 1 світлина. (Український Чорноморський інститут. Ч. 19)*). 2. Биковський Л. Напрявні всеукраїнської високошкільної політики (в порядку дискусії) (с. 9) (*Відбитка. Варшава, 1943. 6 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 20)*). 3. Фесенко-Чопівський І. Проблема технічного Високошкільництва в Україні (в порядку дискусії) (с. 25) (*Відбитка. Варшава, 1943. 4 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 21)*). 4. Липа Ю. Міт Півдня (с. 19) (*Відбитка. Варшава, 1943. 7 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 22)*). 5. Архієпископ Іла-

ріон (Огієнко І.) Руссикон на Афоні (с. 26) (*Відбитка. Варшава, 1943. 11 с., 1 іл. (Український Чорноморський інститут. Ч. 23)*). 6. Клінгер В. Арріяна Флавія з Нікомідії. «Плавання довкола Понту Евксинського» (Чорного моря) (с. 37) (*Відбитка. Варшава, 1943. 13 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 24)*). 7. Рецензії (с. 50). 8. Miscellanea (с. 53). 9. Видання Українського Чорноморського інституту (с. 59). 10. Видання Українського Океанічного інституту (с. 64). Ілюстрації.

Чорноморський збірник. Книга IV. Одеса, 1944. 73 с., 1 світлина. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 26) [Не переглянуто автором статті *de visu*, взято: Биковський Л., УЧІ, с. 156]: 1. Липа Ю. Наш оптимізм і його підстави. 2. Садовський В. Чорноморська торгівля на підставі даних «Статистического описания Киевской губернии». 3. Биковський Л., Доманицький В. В справі підготовки адміністративних кадрів для Української держави (листування). 4. Райнах Т. Мітрідат Євпатор Базилевс Понтійський (переклад з французької мови Василя Богацького). 5. Оглоблин О. Історичний архів Чорноморської флоти. 6. Биковський Л. Чорноморський факультет Таврійського університету (дискусійний матеріал). 7. Антонович М. В справі реорганізації Таврійського університету. 8. Матеріали до історії Південної України (звіти українських повстанців).

Чорноморський збірник. Книга V. Одеса, 1944. 79 с., 1 план. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 27): 1. Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в середині XVIII ст. /1734–1775 р./ (с. 5). 2. Галайчук Б. Чорноморські проливи (с. 20). 3. Кацевалів А. Побут скитів за Страбоном (До критики советських дослідів про «первісний комунізм» у скіфів) (с. 32). 4. Дьяков В. Окупація Тавриди Римом у I ст. н.е. (переклад з московської мови П. Одарченка) (с. 37). 5. Каленевич Іл. Значення чорноморських та озівських портів для України (с. 48). 6. Плечко М. Походження державних барв України (с. 54). 7. Матеріали до історії Південної України (продовження) (с. 57). 8. Рецензії: проф. А. Кацевелов (с. 64). 9. Місцелдянея (Miscellanea) (с. 71). 10. Видання Українського Чорноморського інституту (с. 76). Видання Українського Океанічного інституту (с. 79). Видання Українського Суходолового інституту. 11. План римської фортеці на Ай-Тодорі (Ілюстрація).

Чорноморський збірник. Книга VI. [Одеса], 1945. 39 с. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 28) [Не переглянуто автором статті *de visu* всі публікації, а лише першу в цьому збірнику; зміст взято: Биковський Л., УЧІ, с. 157–158]: 1. Дубровський В. Батько Нестор Махно – український національний герой (*Відбитка. Гельсфельд, 1945. 26 с. (Український Чорноморський інститут. Ч. 29)*). 2. Державин Б. Проблема державної історії давнього Єгипту. 3. Биковський Л. Понтійська Амазонка (Наталена Королева).

Чорноморський збірник. Книга VII. Одеса, 1946. 44 с., 1 схема. На правах рукопису. (Український Морський інститут. Ч. 30): 1. Биковський М. Апостол

новітнього українства (Юрій Липа) (с. 5) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 9 с. (Український Морський інститут. Ч. 31; (Відбитка. Франкфурт-на-Майні, 1946. 8 с. (Український Морський інститут. Ч. 42).* 2. Шовгенів І. Загальний план праць Українського Чорноморського інституту (с. 7) (передрук: Український Чорноморський Інститут. Програма діяльності. Варшава, 1941. (*Український Морський інститут. Ч. 7).* 3. Садовський В. Програма економічно-географічного вивчення Чорноморського Простору (с. 11) (передрук: Український Чорноморський Інститут. Програма діяльності. Варшава, 1941. (*Український Морський інститут. Ч. 7).* 4. Міллер М. До історії Танаїса (план міста) (с. 13) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 16 с., 1 план (Український Морський інститут. Ч. 32).* 5. Гаєвський Ст. «Александрія» в давній українській літературі (с. 23) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 8 с. (Український Морський інститут. Ч. 33).* 6. Антонович М. Чи були кіммерійці в Україні? (до питання про походження кіммерійців) (с. 27) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 15 с. (Український Морський інститут. Ч. 34).* 7. Биковський Л. Проблема української історії (с. 35). 8. Міллер М. Нові знахідки тризуба (с. 39). 9. Місцеллянеа (Miscellanea) (с. 41). 10. Видання Українського Суходолового, Морського та Океанічного інститутів (с. 43). 11. Схема – план Танаїсу.

Чорноморський збірник. Книга VIII. Женева, 1946. 54 с., 1 іл. На правах рукопису. (Український Морський інститут. Ч. 36): 1. Липа Ю. Наш оптимізм і його підстави (передрук з: Чорноморський збірник. Книга IV. Одеса, 1944. 54 с., 1 іл. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 26) (с. 5). 2. Райнах Т. Мітрідат Євпатор Базилевс Понтійський (переклад Василя Богацького) (передрук з: Чорноморський збірник. Книга IV. Одеса, 1944. 54 с. + іл. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 26) (с. 9) (*Відбитка. Майнц-Кастель,, 1946. 14 с. 1 іл. (Український Морський інститут. Ч. 38).* 3. Міллер М. Нотатки до питання про тризуб (с. 16). 4. Січинський В. Чорноморський комплекс в українському мистецтві (с. 22). 5. Цегельський Л. Курд – борець за Україну (*передрук з: газети «Америка» (Філадельфія), ч. 29. 19.03.1946)* (с. 25). 6. Биковський Л. Чорноморський факультет Таврійського університету (дискусійний матеріал) (передрук з: Чорноморський збірник. Книга IV. Одеса, 1944. 54 с., 1 іл. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 26) (с. 28) (*Відбитка. Майнц-Кастель,, 1946. 10 с. (Український Морський інститут. Ч. 40).* 7. Антонович М. В справі реорганізації Таврійського університету (передрук з: Чорноморський збірник. Книга IV. Одеса, 1944. 54 с., 1 іл. На правах рукопису. (Український Чорноморський інститут. Ч. 26 (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 10 с. (Український Морський інститут. Ч. 40)* (с. 32). 8. Міллер М. Студії з ранньої історії Приазов'я. Бібліографія до питання про античну колонізацію Приозов'я – пониззя Дону (с. 33) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 16 с. (Український Морський інститут. Ч. 39).* 9. Кацевалов А. Реферат

про «Ольбію» (с. 42). 10. Місцеллянеа (Miscellanea) (с. 45). 11. Видання Українського Суходолового, Морського та Океанічного інститутів (с. 52).

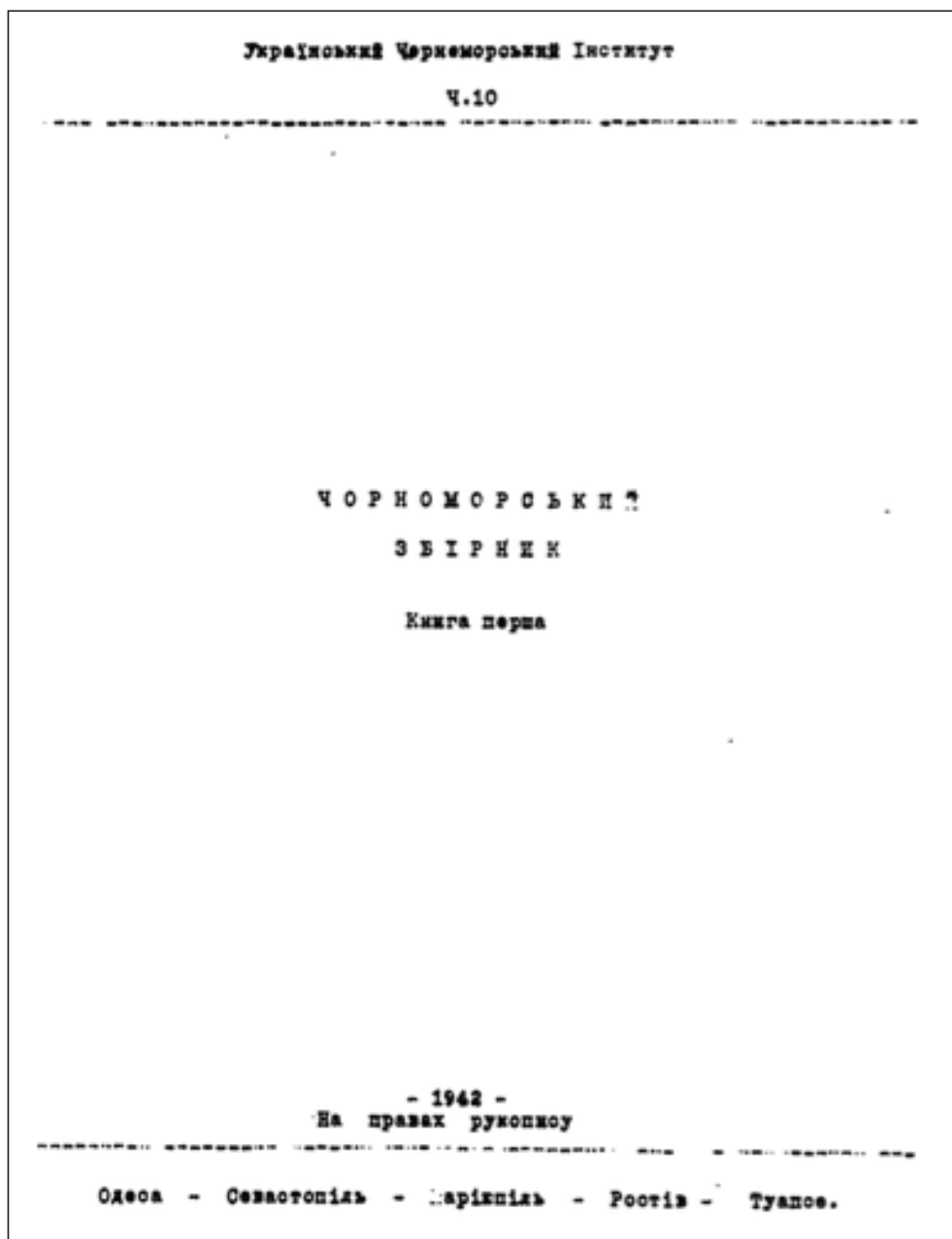
Чорноморський збірник. Книга IX. Женева, 1946. 48 с., 1 схема. На правах рукопису. (Український Морський інститут. Ч. 41): 1. Резолюції і маніфест Прометеївської Ліги Атлантийської хартії. Гага, 20.IV. 1946 (с. 3). 2. Липа Ю. [Липа Ю., Биковський Л.] Чорноморський простір. Атлас (передрук з: *Відбитка. Варшава, 1941. 46 с., 1 схема (Український Чорноморський інститут. Ч. 8)* (с. 15). 3. Міллер М. Студії з ранньої історії Приозів'я. Скільки було Танаїсів? (с. 18) (*Відбитка. Майнц-Кастель [Женева], 1946. 9 с. (Український Морський інститут. Ч. 44)*). 4. Дрошенко Д. Справа Чорноморського флоту 1918 р. (передрук з: *Історія України. 1917–1923. Т. II. Ужгород, 1930. С. 255–258; Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 10 с. (Український Морський інститут. Ч. 40).* 1917–1923. С.) (с. 23). 5. Андрусів П. У справі організації Таврійської академії мистецтв у Неаполісі (Симферополі) (с.25). 6. Биковський Л. Шостиліття діяльності Українських Суходолового, Морського і Океанічного Інститутів (1940–1946) (с. 28) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1946. 7 с., 1 іл. (Український Морський інститут. Ч. 45)*). 7. Кацевалов А. Огляд деяких советських часописів, що стосуються до античної та середньовічної Чорноморщини (с. 31). 8. Місцеллянеа (Miscellanea): книжки, люди, події, статті (с. 38). 9. Видання Українського Суходолового, Морського та Океанічного інститутів (с. 46). 10. Додаток – 1 ілюстрація Чорноморського Простору.

Чорноморський збірник. Книга X. Женева, 1947. 80 с., 1 іл. На правах рукопису. (Український Морський інститут. Ч. 47): 1. Садовський В. Перед завісою майбутнього (передрук з: *Тризуб. 1933. Ч. 4 (362). С. 7–11*) (с. 5). 2. Міллер М. Студії з ранньої історії Приозів'я. Досліди сарматського некрополю та селища біля ст. Нижнє-Гниловської (с. 9) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1947. 18 с., 1 іл. (Український Морський інститут. Ч. 48)*). 3. Дорошенко Д. Україна і Крим у 1918 році (передрук з: *Історія України. 1917–1923. Т. II. Ужгород, 1930. С. 209–214*) (с. 22). 4. Дубровський В. Кримська автономна республіка (Некролог) (с. 27). 5. Глазков В. Козача проблема. Витяг з листа В. Глазкова до Л. Биковського. 30. 09. 1946 (с. 29) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1947. 20 с. (Український Морський інститут. Ч. 49)*). 6. Дубровський В. Автономна республіка німців Поволжя (Некролог) (с. 49). 7. Парфанович С. Туга (Казка Чорного моря) (с. 52). 8. Мегик-Мистець П. Деякі завваги до статті: П. Андрусова. В справі організації Таврійської академії мистецтв (*див.: Чорноморський збірник. Книга 9. Женева, 1946. С. 25–28*) (с. 56). 9. Курінний П. Витяг з листа до проф. М. Міллера (с. 57). 10. Міллер М. Ще за могилу князя Святослава. Листування П. Курінного та М. Міллера (с. 57). 11. Дубровський В. Богдан Хмельницький і Туреччина. (Автореферат виголошений на засіданні Орієнталістичної секції Української Вільної Академії наук 10–11 листопада 1946, Аугсбург) (с. 60). 12. Рецензія Державина В. на книгу: Зендерса А. Східна Європа

в континентально-європейській перспективі. Ч. 1: Східна Європа аж до монгольської інвазії. Мюнхен, 1944. 240 с. (с. 64). 13. Рецензія Міллера М. на книгу: Пастернак Я. Старий Галич. Львів: Українське видавництво, 1944. 238 с. з іл. та планами; (с. 65). 11. Місцеллянеа (Miscellanea): книжки, люди, події, статті (с. 69). 12. Видання Українського Суходолового, Морського та Океанічного інститутів (с. 78). Додаток: 1 аркуш ілюстрацій до статті проф. М. Міллера: Досліди сарматського некрополю та селища біля ст. Нижнє-Гниловської.

Чорноморський збірник. Книга XI. Женева, 1947. 90 с., 2 іл. На правах рукопису. (Український Морський інститут. Ч. 59): 1. Курінний П. Заслужений професор і ректор Українського Вільного університету Вадим Михайлович Щербаківський (з нагоди 70-річчя) (с. 5) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1947. 14 с., 1 світлина (Український Морський інститут. Ч. 60)*). 2. Дубровський В. Туреччина між молотом і кувалдою (с. 11) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1947. 23 с. (Український Морський інститут. Ч. 61)*). 3. Оглоблін О. Чорноморська проблема в українській політиці часів гетьмана Івана Мазепи (Тези) (с. 27). 4. Дубровський В. Знищені республіки (Некрологічні замітки): Чечено-Інгушська АССР, Карачаївська Автономна область (с. 31). 5. Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України (с. 34) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1947. 18 с. (Український Морський інститут. Ч. 64)*). 6. Міллер М. Студії з ранньої історії Приозів'я. Сарматська матеріальна культура (с. 47) (*Відбитка. Майнц-Кастель, 1947. 21 с.+1 іл. (Український Морський інститут. Ч. 62)*). 7. Глазков В. Крах наших москвофілів (передрук з «Казачий Вестник», Прага, 1944) (с. 60). 8. Обговорення: Домбровський О. Причинки до праісторії України (с. 65). 9. Дубровський В. Мана-Занге. Наши известия. № 2. 1947 (Некрологічна рецензія) (с. 68). 10. Міллер М. Нова популярно-наукова книжка В. Січинського Чужинці про Україну, Аугсбург, 1946. 118 с., 8 табл., 13 іл. (с. 71). 11. Пастернак Я. Лист до професора, д-ра Міллера. Бон, 9 вересня 1947 р. (с. 74). 12. Д. Василь [Дубровський В.]. Казакія, ч. 1, 1946, ч. 2–4, 1947 (с. 76). 13. Показник авторів та голосніших статей дотеперішніх десяти книжок «Чорноморського збірника» (I, 1942 – X, 1947) (с. 84). 14. Видання Українського Суходолового, Морського та Океанічного інститутів (с. 87). 15. Додатки: 1. Світлина проф. В.М. Щербаківського з автографом. 2. Аркуш-ілюстрація до статті проф. д-ра М. Міллера про «Сарматську матеріальну культуру».

Чорноморський збірник. Книга XII. 1948. (Український Морський інститут. Ч. 67). У 1949 році в переліку видань Інституту було зазначено, що це число виготовляється [7, с. 15]. Однак під цим числом з'явилося інше видання: Михайло Олександрович Міллер. Біо-бібліографічні матеріали. Нью-Йорк – Геттінген, 1949. 18 с., 1 світлина (Український Морський інститут. Ч. 67) [2, с. 165].

Іл. 2

Список використаної літератури:

1. *Биковський Л.* У службах українській книжці (біо-бібліографія) [Електронний ресурс] / Л. Биковський ; Укр. Бібліолог. ін-т. – Денвер, 1972. – 276 с. – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/13600-bikovskiy-l-u-službah-ukrayinskiy-knizhtsi-bio-bibliografiya/> (дата звернення: 15.04.2025). – Загол. з екрана.
2. *Биковський Л.* Український Чорноморський Інститут / Л. Биковський. – Мюнхен : [Б. в.], 1970. – 26 с. – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18723/file.pdf> (дата звернення: 15.04.2025). – Загол. з екрана.
3. *Биковський Л.* Український Чорноморський Інститут / Л. Биковський // *Визвольний шлях.* – 1957. – Кн. 10/46. – С. 1125–1136 ; 1957. – Кн. 11/47. – С. 1255–1265.
4. *Герасимова Г.* Биковський Л. [Електронний ресурс] / Г. Герасимова // *Українські історики ХХ століття : біобібліогр. довід / НАН України, Ін-т історії України.* – Київ, 2004. – Вип. 2, ч. 2. – С. 38–43. – (Українські історики) – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0001756> (дата звернення: 15.04.2025). – Загол. з екрана.
5. *Девіс Н.* Європа: Історія [Електронний ресурс] / Н. Девіс ; пер. з англ.: П. Тарашук, О. Коваленко. – Київ, 2001. – 1463 с. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Devis_Norman/Yevropa_Istoriia/ (дата звернення: 03.11. 2024). – Загол. з екрана.
6. Документи про Шовгенових та Теліг у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України. Показчик [Електронний ресурс] / Центр. держ. архів вищ. органів влади і упр. України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; Нац. акад. наук України ; упоряд.: Н. В. Маковська [та ін.] – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – 152 с. – Режим доступу: <https://old.archives.gov.ua/Publicat/References/Mirones.pdf> (дата звернення: 27.05.2025). – Загол. з екрана.
7. *Зелений П.* Петро Іванович Горовий. Діяч та провідник українського національного руху в Зелений Україні / П. Зелений. – Нью-Йорк ; Шанхай, 1949. – 16 с. (Науково-дослідний інститут Зеленої України, ч. 2).
8. *Казанков Р. Ю.* Українські етнічні кордони у Причорномор'ї в українській суспільно-політичній думці 1920-1930-х рр. / Р. Ю. Казанков // *Українознавство: історичні та філософські науки.* Серія: Історія України. – 2015. – Вип. 21. – С. 59–65.
9. *Кочубей Ю. В.* В. Дубровський (1897–1966) як сходознавець / Ю.М. Кочубей ; Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України. – Київ, 2011. – 544 с. – (Наукова спадщина сходознавців).
10. *Кучеренко С.* «Три брати Юрія Липи»: творча, наукова і публіцистична спадщина (1917–2017): біобібліогр. дослідж. / С. Кучеренко ; ред. Д. Сапіга. – Львів : Каменяр, 2017. – 304 с.
11. *Кучеренко С.* Від Георгія Герашенка до Гео Чорноморця: десять одеських років Юрія Липи / С. Кучеренко // *Чорноморська минувшина.* – 2024. – Вип. 19. – С. 65–73.
12. *Кучеренко С.* Сучасні дослідження життєвого шляху і творчої спадщини Юрія Липи / С.Кучеренко // 9-а Міжнар. конгрес українців : зб. наук. ст. (до 100-річчя НАН України) [Київ, 25–28 черв. 2018 р.] / гол. ред. С. Пирожков [та ін.]. – Київ, 2018. – С. 259–272.
13. *Кучеренко С.* Українські науково-видавничі інститути: ідея засновників – праця для майбутнього / С. Кучеренко // *Український вимір : міжнар. зб. ст. і матеріалів з України та діаспори / відп. ред. С. Пономаревський.* – Київ ; Чернівці, 2013. – Ч. 12. – С. 34–39.
14. *Липа Ю.* Чорноморська доктрина [Електронний ресурс] / Ю. Липа. – Вид. 2-е. – Одеса , 1942. – 165 с. – (Український Чорноморський Інститут ; ч. 13). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21865/file.pdf> (дата звернення: 04.11. 2024). – Загол. з екрана.
15. *Липа Ю.* Чорноморський простір. Атлас. [Електронний ресурс] / Ю. Липа, Л. Биковський. – Одеса ; Севастополь ; Маріуполь ; Новоросійськ ; Туапсе, 1941. – 52 с. – (Український Чорноморський Інститут, ч. 6). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/24990/file.pdf> (дата звернення: 03.11. 2024).
16. *Рудницький С.* Українська справа зі становища політичної географії [Електронний ресурс] / С. Рудницький. – Львів : НПБУ, 1921. – 147 с. – Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Rudnytskyi_Stepan/Ukrainska_sprava_zi_stanovyscha_politychnoi_geografii/ (дата звернення: 03.11. 2024). – Загол. з екрана.
17. *Секунова Ю.* Лев Биковський як дослідник української книжкової культури [Електронний ресурс] / Ю. Секунова // *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика.* – 2011. – Вип. 16. – С. 249–258. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2011_16_19 (дата звернення: 15.04.2025). – Загол. з екрана.

18. *Стамбол І. І.* Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець / І. І. Стамбол ; наук. ред., вст. ст. В. М. Хмарський ; НБУ ім. В. І. Вернадського, ОНУ імені І. І. Мечникова. – Київ ; Одеса, 2017. – 296 с.
19. *Телячий Ю. В.* Хмельничанин Валентин Садовський: гриф секретності знятий / Ю. В. Телячий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2012. – Т. 19. – С. 203–209.
20. *Хакова Е.* Проф. Михайло Іванович Парашчук (1878–1963). Сборник документи, снимки и публикации / Е. Хакова, В. Москаленко / Посольство на Украина в България. – София : Парадигма, 2016. – 843 с.
21. Чорноморський збірник. Кн. I (на правах рукопису). – Одеса ; Севастополь ; Маріуполь ; Ростов ; Тупапсе, 1942. – 68 с. (Укр. Чорномор. ін-т ; Ч. 10). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/29275/file.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
22. Чорноморський збірник. Кн. II (на правах рукопису) – Одеса, 1942. – 67 с. – (Укр. Чорномор. ін-т ; Ч. 14). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/periodika/chornomorskiy-zbirnyk-1942-ch-2/> (дата звернення: 15.04.2025).
23. Чорноморський збірник. Кн. III (на правах рукопису). – Одеса, 1943. – 64 с. – (Укр. Чорномор. ін-т ; Ч. 17). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/24989/file.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
24. Чорноморський збірник. Кн. V (на правах рукопису). – Одеса, 1944. – 79 с. – (Укр. Чорномор. ін-т ; Ч. 27). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/chornomorskiy-zbirnyk-kn-5/> (дата звернення: 15.04.2025).
25. Чорноморський збірник. Кн. VI (на правах рукопису). – Одеса, 1945. – 39 с. – (Укр. Чорномор. ін-т ; Ч. 28). – Режим доступу: <https://uamoderna.com/history/batko-nestor-mahno-ukrayinskyj-naczionalnyj-getoj> (дата звернення: 15.04.2025).
26. Чорноморський збірник. Кн. VII (на правах рукопису). – Одеса, 1946. – 44 с. – (Укр. Мор. ін-т ; Ч. 30). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/periodika/19022-chornomorskiy-zbirnik-1946-zb-7/> (дата звернення: 15.04.2025).
27. Чорноморський збірник. Кн. VIII (на правах рукопису). – Женева, 1946. – 54 с. (Укр. Мор. Інститут ; Ч. 36). – Режим доступу: <https://file.litdiaspora.org.ua/pdf/24107-chornomorskiy-zbirnik-1946-zb-8.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).
28. Чорноморський збірник. Кн. IX (на правах рукопису). – Женева, 1946. – 48 с. – (Укр. Мор. ін-т ; Ч. 41). – Режим доступу: <https://diasporiana.org.ua/periodika/19024-chornomorskiy-zbirnik-1946-zb-9/> (дата звернення: 15.04.2025).
29. Чорноморський збірник. Кн. X (на правах рукопису). – Женева, 1947. – 80 с. – (Укр. Мор. ін-т ; Ч. 47). – Режим доступу: https://dlib.ukma.edu.ua/files/original/3/1942-1947/Chornomorskiy_zbirnyk_knyga_X.pdf (дата звернення: 15.04.2025).
30. Чорноморський збірник. Кн. XI (на правах рукопису). – Женева, 1947. – 90 с. (Укр. Мор. ін-т ; Ч. 59). – Режим доступу: https://dlib.ukma.edu.ua/files/original/3/1942-1947/Chornomorskiy_zbirnyk_knyga_XI.pdf (дата звернення: 15.04.2025).
31. *Янчук О.* Український Чорноморський інститут: історія і діяльність (1940–1946) / О. Янчук // Юрій Липа: голос доби і приклад чину : зб. наук. пр. Всеукр. наук. конф. [Львів, 19–20 трав. 2000 р.] / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; відп. ред. Т. Салига. – Львів : Місіонер, 2001. – С. 278–288.

References:

- [1]. Bykovskiy L. *U sluzhbach ukrainskii knyzhtsi (bio-bibliohrafiya)* [In the service of the Ukrainian book (bio-bibliography)]. Denver, 1972, 276 p. Available at : <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/13600-bikovskiy-l-u-sluzhbach-ukrayinskiy-knizhtsi-bio-bibliografiya/>
- [2]. Bykovskiy L. *Ukrainskiy Chornomorskiy Instytut* [Ukrainian Black Sea Institute]. Munich, 1970. 26 p. Available at: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18723/file.pdf>
- [3]. Bykovskiy L. *Ukrainskiy Chornomorskiy Instytut* [Bykovsky L. Ukrainian Black Sea Institute]. *Vyzvolnyi shliakh*. 1957, kn. 10/46, pp. 1125–1136 ; 1957, kn. 11/47, pp. 1255–1265.
- [4]. Herasymova H. Bykovskiy L. [Bykovsky L.]. *Ukrainski istoriky XX stolittia: Biobibliografichniy dovidnyk*. К., 2004, vyp. 2, ch. 2. 382 p. Available at: <http://resource.history.org.ua/item/0001756> (access date : 15.04.2025).
- [5]. Devis N. *Yevropa: Istoriia* [Europe: A History]. К., 2001, 1463 p. Available at: https://chtyvo.org.ua/authors/Devis_Norman/Yevropa_Istoriia/

- [6]. *Dokumenty pro Shovhenovykh ta Telih u fondakh Tsentralnogo derzhavnogo arkhivu vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy. Pokazhchyk [Documents about Shovgenov and Telig in the funds of the Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine]*. K., 2006, 152 p. Available at: <https://old.archives.gov.ua/Publicat/References/Mironec.pdf>
- [7]. Zelenyi P. P. I. Horovyi. *Diiach ta providnyk ukrainskoho natsionalnogo rukhu v Zelenii Ukraini [P. I. Horovyi. Activist and leader of the Ukrainian national movement in Green Ukraine]*. New-York ; Shankhai, 1949, 16 p. (Naukovo-doslidnyi instytut Zelenoi Ukrainy, ch. 2).
- [8]. Kazankov R. Yu. Ukrainski etnichni kordony u Prychornomor' v ukrainskii suspilno-politychnii dumtsi 1920–1930-kh rr. [Ukrainian ethnic borders in the Black Sea region in Ukrainian socio-political thought of the 1920s–1930s.]. *Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky. Seriya: Istorii Ukrainy*. 2015, iss. 21, pp. 59–65.
- [9]. Kochubei Yu. V. *V. V. Dubrovskiy (1897–1966) yak skhodoznavets [V. V. Dubrovsky (1897–1966) as an orientalist]*. K., 2011, 544 p.
- [10]. Kucherenko S. «Try braty Yurii Lypy»: tvorcha, naukova i publitsystychna spadshchyna (1917–2017) : biobibliohr. doslidzhennia [Ukrainian ethnic borders in the Black Sea region in Ukrainian socio-political thought of the 1920s–1930s.]. Lviv, 2017, 304 p.
- [11]. Kucherenko S. Vid Heorhiia Herashchenka do Heo Chornomortsia: desiat odeskykh rokiv Yurii Lypy [From Heorhiy Gerashchenko to Geo Chornomorts: ten Odessa years of Yuriy Lypa]. *Chornomorska mynuvshyna: zapysky Viddilu istorii kozatsva na Pivdni Ukrainy NDIK kozatsva IIU NAN Ukrainy*. Odesa, 2024, iss. 19, pp. 65–73.
- [12]. Kucherenko S. Suchasni doslidzhennia zhyttievoho shliakhu i tvorchoi spadshchyny Yurii Lypy [Modern research into the life path and creative legacy of Yuriy Lypa]. 9 *Mizhnarodnyi konhres ukrainistiv: zb. nauk. st. (do 100-richchia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy)* [Kyiv, 25–28. 06. 2018 r.]. K., 2018, pp. 259–272.
- [13]. Kucherenko S. Ukrainski naukovo-vydavnychi instytuty : ideia zasnovnykiv – pratsia dlia maibutnoho [Ukrainian scientific and publishing institutes: the idea of the founders – work for the future]. *Ukrainskyi vymir: mizhnar. zb. st. i materialiv z Ukrainy ta diaspori*. K., 2013, pt. 12, pp. 34–39.
- [14]. Lypa Yu. *Chornomorska doktryna [Black Sea Doctrine]*. [Odesa], 1942, 165 p. Available at: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21865/file.pdf>
- [15]. Lypa Yu., Bykovskiy L. *Chornomorskyi prostir. Atlas [Black Sea region. Atlas]*. Odesa, 1941, 52 p. Available at: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/24990/file.pdf>
- [16]. Rudnytskyi S. *Ukrainska sprava zi stanovyscha politychnoi geografii [The Ukrainian case from the perspective of political geography The Ukrainian case from the perspective of political geography]*. Lviv, 1921, 147 p. Available at: https://chtyvo.org.ua/authors/Rudnytskyi_Stepan/Ukrainska_sprava_zi_stanovyscha_politychnoi_geografii/
- [17]. Siekunova Yu. Lev Bykovskiy yak doslidnyk ukrainskoi knyzhkovoi kultury [Lev Bykovskiy as a researcher of Ukrainian book culture]. *Ukraina XX stolittia: kultura, ideolohiia, polityka*. 2011, iss. 16, pp. 249–258. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2011_16_19
- [18]. Stambol I. I. *Ivan Lvovych Lypa v ukrainskomu natsionalnomu rusi: likar, pysmennyk, tarasivets [Ivan Lvovych Lypa in Ukrainian national Russia: doctor, writer, and tarasivets]*. Kyiv, Odesa, 2017. 296 p.
- [19]. Teliachyi Yu. V. Khmelnychanyn Valentyn Sadovskiy: hryf sekretnosti zniaty [Khmelnychanyn Valentyn Sadovskiy: the secret of the famous]. *Osvita, nauka i kultura na Podilli: zb. nauk. pr.* Kamianets-Podilskiy, 2012, vol. 19, pp. 203–209.
- [20]. Khakova E., Moskalenko V. Prof. Mykhailo Yvanovych Parashchuk (1878–1963) [Prof. Mykhailo Yvanovych Parashchuk (1878–1963).]. *Sbornyk dokumenty, snymky y publikatsyy*. Sofiya, 2016, 843 p.
- [21]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha I [Black Sea collection. Book I]*. Odesa ; Sevastopol ; Mariupol ; Rostov ; Tuapse, 1942, 68 p. (Ukrainskyi Chornomorskyi instytut. Ch. 10). Available at: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/29275/file.pdf>
- [22]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha II [Black Sea collection. Book II]*. Odesa, 1942, 67 p. (Ukrainskyi Chornomorskyi instytut. Ch. 14). Available at: <https://diasporiana.org.ua/periodika/chornomorskyj-zbirnyk-1942-ch-2/>
- [23]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha III [Black Sea collection. Book III]*. Odesa, 1943, 64 p. (Ukrainskyi Chornomorskyi instytut. Ch. 17). Available at: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/24989/file.pdf>
- [24]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha V [Black Sea collection. Book V]*. Odesa, 1944, 79 p. (Ukrainskyi Chornomorskyi instytut. Ch. 27) Available at: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/chornomorskyj-zbirnyk-kn-5/>

- [25]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha VI [Black Sea collection. Book VI]*. Odesa, 1945, 39 p. (Ukrainskyi Chornomorskyi instytut. Ch. 28). Available at: <https://uamoderna.com/history/batko-nestor-mahno-ukrayinskyj-naczionalnyj-geroj>
- [26]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha VII [Black Sea collection. Book VII]*. Odesa, 1946, 44 p. (Ukrainskyi Morskyi instytut. Ch. 30). Available at: <https://diasporiana.org.ua/periodika/19022-chornomorskiy-zbirnik-1946-zb-7/>
- [27]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha VIII [Black Sea collection. Book VIII]*. Zheneva, 1946, 54 p. (Ukrainskyi Morskyi instytut. Ch. 36). Available at: <https://file.litdiaspora.org.ua/pdf/24107-chornomorskiy-zbirnik-1946-zb-8.pdf>
- [28]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha IX [Black Sea collection. Book IX]*. Zheneva, 1946, 48 p. (Ukrainskyi Morskyi instytut. Ch. 41). Available at: <https://diasporiana.org.ua/periodika/19024-chornomorskiy-zbirnik-1946-zb-9/>
- [29]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha X [Black Sea collection. Book X]*. Zheneva, 1947, 80 p. (Ukrainskyi Morskyi instytut. Ch. 47). Available at: https://dlib.ukma.edu.ua/files/original/3/1942-1947/Chornomorskyi_zbirnyk_knyga_X.pdf
- [30]. *Chornomorskyi zbirnyk. Knyha XI [Black Sea collection. Book XI]*. Zheneva, 1947, 90 p. (Ukrainskyi Morskyi instytut. Ch. 59). URL: https://dlib.ukma.edu.ua/files/original/3/1942-1947/Chornomorskyi_zbirnyk_knyga_XI.pdf
- [31]. Ianchuk O. *Ukrainskyi Chornomorskyi instytut: istoriia i diialnist (1940–1946) [Ukrainian Black Sea Institute: history and activity (1940–1946)]*. Yurii Lypa: holos doby i pryklad chynu: zb. nauk. pr. Vseukr. nauk. konf. [Lviv, 19–20. 05. 2000]. Lviv, 2001, pp. 278–288.

Надійшла 15.04.2025 р.

Bachynska O. A.

DSc (History), Professor

Department of History of Ukraine and Special Historical Disciplines

Odesa I. I. Mechnikov National University

2 Vsevoloda Zmiiienka St, Odesa, 65082, Ukraine

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0496-5742>

e-mail: Olena_an@ukr.net

“BLACK SEA COLLECTION” OF THE UKRAINIAN BLACK SEA INSTITUTE AS A SOURCE OF RESEARCH IN THE HISTORY AND HISTORICAL GEOGRAPHY OF SOUTHERN UKRAINE (1942–1947)

Summary

The article is devoted to the analysis of publications in the “Black Sea Collection” (“Chornomorskyi zbirnyk”), which was printed by the Ukrainian Black Sea Institute in Poland and West Germany in 1942-1947. During the 1940s, scientific and public figures of the Ukrainian emigration were able to organize the work of a new scientific and research institution - the Ukrainian Black Sea Institute. Unlike other Ukrainian institutions, this Institute did not have a permanent address, and publications were printed in small editions and almost at its own expense. The organizers - Yuriy Lypa, Lev Bykovsky, Ivan Shovgeniv and Valentyn Sadovsky, defined the goal and objectives of the research, made a plan for the Institute's publications. The main goal of the publication was to show the importance of the Black Sea for the geopolitical and economic interests of Ukraine.

Analysis of the texts determines the breadth of views of their authors and compilers. For them, the development of the maritime space began a separate stage in the

history of Ukraine - the Black Sea or maritime, and the Black Sea became one of the strategically important centers around which the Ukrainian nation was to develop. The pages of the collection also outline the Black Sea space itself, stretching from Southeastern Europe to the Iranian Highlands. The most important task of the new Ukrainian state, according to the authors, was to unite all the countries of the Black Sea region on the basis of common political interests, economically developed maritime economy and international trade. A significant number of publications explored various aspects of the history of Ukraine for the first time from the point of view of Ukrainian historiography without the layers of Soviet ideology. The structure of the "Black Sea Collection" consisted not only of author's articles, but also had reviews, discussions, bibliographical sections, which were also devoted to the history and geography of the Black Sea region. The relevance of many ideas expressed by the authors of the publications (regarding the importance of the southern Ukrainian territory, the Crimean peninsula for the state formation of Ukraine, the content of the struggle for the Black Sea in history, and the strengthening of cooperation in the Black Sea-Mediterranean region) was confirmed not only by World War II, but also by the modern Russian aggression against Ukraine.

Key words: Ukrainian Black Sea Institute, "Black Sea Collection" ("Chornomorskyi zbirnyk"), Black Sea, Southern Ukraine, Ukrainian diaspora, figures of the Ukrainian national movement of the first half of the 20th century, Lev Bykovsky, Yuriy Lypa, historical geography of Ukraine.